

B. proti Francii, rozsudek ze dne 25. 3. 1992

Stěžovatel: B.

Žalovaný stát: Francie

Číslo stížnosti: 13343/87

Datum: 25.03.1992

Článek Úmluvy: čl. 3
čl. 8

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: kritéria přípustnosti, mučení, nelidské zacházení, ponižující zacházení, respektování soukromého života, vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy

Významnost: 1

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

25. března 1992

VĚC B.

(Rozsudek ve věci B. versus Francie)

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“), přijímající své rozhodnutí podle ustanovení 51 Jednacího řádu Soudu na plenárním zasedání, které tvořili soudci J. Cremona, předseda, Thór Vilhjálmsson, D. Bindschedlerová-Robertová, F. Gölcüklü, F. Matscher, J. Pinheiro Farinha, L. - E. Pettiti, B. Walsh, R. Macdonald, C. Russo, R. Bernhardt, A. Spielmann, N. Valticos, S. K. Martens, E. Palmová, R. Pekkanen, A. N. Loizou, J. M. Morenilla, F. Bigi, Sir John Freeland, A. B. Baka a dále M. - A. Eissen, tajemník Soudu, a H. Petzold, zástupce tajemníka Soudu, po uzavřené poradě, která se konala ve dnech 27. září 1991 a 23. a 24. ledna 1992. posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) dne 12. listopadu 1990 v tříměsíční lhůtě stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tomu předcházela stížnost (č. 13343/87) proti Francouzské republice předložená Komisi podle článku 25 slečnou B., francouzskou občankou, dne 28. září 1987.

Stěžovatelka (která bude v tomto rozsudku uváděna jako osoba ženského pohlaví, a to v souladu s jejím požadavkem) požádala Soud, aby neodhaloval její identitu.

Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Francie uznala obligatorní pravomoc Soudu (článek 46). Účelem žádosti bylo získat rozhodnutí, zda skutkové okolnosti případu zakládají

porušení závazků odpovědného státu, které pro něj vyplývají z článků 3 a 8 Úmluvy.

2. V odpovědi na dotaz učiněný v souladu s ustanovením 33 § 3 písm. d) Jednacího řádu Soudu stěžovatelka prohlásila, že si přeje zúčastnit se řízení, a určila svého právního zástupce (ustanovení 30).
3. Senát, který byl vytvořen, zahrnoval ex officio pana L. – E. Pettitiho, zvoleného soudce s francouzským občanstvím (článek 43 Úmluvy), a pana R. Ryssdala, předsedu Soudu (ustanovení 21 § 3 písm. b/ Jednacího řádu Soudu). Dne 22. listopadu 1990 za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval předseda jména dalších sedmi členů, jimiž se stali Thór Vilhjálmsson, Sir Vincent Evans, R. Macdonald, C. Russo, A. Spielmann, S. K. Martens a E. Palmová (článek 43 in fine Úmluvy a ustanovení 31 § 4 Jednacího řádu Soudu).
4. Pan Ryssdal se ujal funkce předsedy senátu (ustanovení 21 § 5 Jednacího řádu Soudu) a prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem francouzské vlády (dále jen „Vláda“), s delegátem Komise a s právním zástupcem stěžovatelky nezbytnost řízení v písemné formě (ustanovení 37 § 1 Jednacího řádu Soudu). V souladu s následným usnesením obdržel tajemník Soudu vyjádření slečny B. dne 19. února 1991, vyjádření Vlády dne 21. února 1991 a písemné připomínky delegáta Komise dne 22. dubna 1991.
5. Po konzultacích prostřednictvím tajemníka Soudu s osobami, které budou vystupovat před Soudem, dne 4. března 1991 předseda rozhodl, že ústní jednání bude zahájeno dne 25. září 1991 (ustanovení 38 Jednacího řádu Soudu).
6. Dne 28. června 1991 se Senát rozhodl postoupit případ s okamžitou platností plenárnímu zasedání Soudu (ustanovení 51 Jednacího řádu Soudu).
7. Dne 19. července předložila Vláda dodatečné připomínky a Komise vyhotovila spis o řízení, které před ní proběhlo, a to na žádost tajemníka Soudu, jednajícího podle instrukcí předsedy.
8. Veřejné jednání se uskutečnilo ve stanovený den v Paláci lidských práv ve Strasbourgu. Předsedal mu J. Cremona, místopředseda Soudu, který nahradil pana Ryssdala, který se nemohl zúčastnit dalšího projednávání případu (ustanovení 21 § 5, druhý odstavec, Jednacího řádu Soudu).

Před Soud předstoupili:

(a) za Vládu J. – P. Puissochet, ředitel právního odboru Ministerstva zahraničních věcí, zástupce, P. Titiun, magistrat. detašovaný k právnímu odboru Ministerstva zahraničních věcí, D. Ponsot, magistrat, detašovaný k odboru civilních záležitostí a pečeti Ministerstva spravedlnosti, poradci;

(b) za Komisi J. Liddyová, delegátka;

(c) za stěžovatelku A. Lyon-Caen, F. Fabianová, F. Thiriez, všichni advokáti při Státní radě a při Kasačním soudu, A. Sevauxová, advokátka, poradci.

Soud vyslechl přednesy pana Puissocheta za Vládu, paní Liddyové za Komisi a pana Lyon- Caena a paní Fabianové za stěžovatelku, jakož i jejich odpovědi na otázky.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

1. Zvláštní okolnosti případu
2. Stěžovatelka, která je francouzskou občankou, se narodila v Sidi Bel Abbes v Alžírsku a byla zaregistrována v civilní matrice jako osoba mužského pohlaví s rodnými jmény Norbert Antoine.
3. Geneze případu
4. Slečna B., nejstarší z pěti dětí, se začala chovat jako ženská bytost od velmi útlého věku. Její bratři a sestry ji pokládali za dívku a údajně měla potíže se přizpůsobit školnímu prostředí

založenému na principu segregace. Vojenskou službu absolvovala v Alžírsku jako muž, přičemž v této době její chování bylo výrazně homosexuální.

Poté, co pět let strávila výukou čtení a psaní mladých lidí z Kabylie, opustila v roce 1963 Alžírsko a usadila se v Paříži, kde pracovala pod pseudonymem v kabaretu.

11. V úzkostech vyvolaných jejím ženským založením trpěla záchvaty duševních depresí až do roku 1967, kdy byla na měsíc hospitalizována. Lékař, který ji ošetřoval od roku 1963, shledal u ní hypotrofii mužských genitálií a předepsal jí feminizační hormonovou terapii, která u ní měla za následek vývin poprsí a feminizaci jejího vzhledu. Stěžovatelka se čas od času oblékala do ženských šatů. V roce 1972 se podrobila v Maroku chirurgickému zákroku, spočívajícímu v odebrání vnějších pohlavních orgánů a ve vytvoření vaginální dutiny (viz níže odstavec 18).
12. V současné době žije slečna B. s mužem, s nímž se setkala krátce před svou operací a kterého neprodleně informovala o své situaci. Již nevystupuje na scéně a údajně nemůže nalézt zaměstnání pro nepřátelské reakce, které vyvolává a které musí snášet.
13. Řízení iniciovaná stěžovatelkou
14. Před soudem „tribunál de grande instance“ v Libourne
15. Slečna B. si přála provdat se za svého přítele, proto zahájila řízení proti veřejnému prokurátorovi v Libourne dne 18. dubna 1978, přičemž od soudu požadovala,

„aby konstatoval, že ačkoli byla v civilní matrice zaregistrována jako osoba mužského pohlaví, je ve skutečnosti ženského založení:

aby prohlásil, že je ženského pohlaví;

aby nařídil změnu jejího rodného listu;

aby prohlásil, že bude od nynějška užívat rodných jmen Lyne Antoinette.“

14. Dne 22. listopadu 1979 zamítl soud „tribunál de grande instance“ v Libourne její žalobu z následujících důvodů:

„... Jelikož ze zpráv znalců je jasné a navíc nebylo zpochybněno, že (B.), řádně zaregistrován při narození jako osoba mužského pohlaví, se vyvíjel směrem k ženské morfologii, vzezření a chování zjevně z důvodů congenitální hypogenese ... a psychologických tendencí následujících po hormonální léčbě a chirurgických zákrocích;

jelikož se takto jeví, že změna pohlaví byla záměrně získána umělou procedurou;

jelikož žádosti Norberta (B.) nelze vyhověl, aniž by byl zpochybněn princip nezměnitelnosti statusu jednotlivce; ...“

2. Před Odvolacím soudem v Bordeaux

3. Stěžovatelka se odvolala, avšak dne 30. května 1985 Odvolací soud v Bordeaux potvrdil rozsudek soudu nižší instance. Soud inter alia uvedl:

“ ... navzdory tvrzení pana B., jeho současný stav není výsledkem nezvratných a vrozených faktorů existujících před operací, ani chirurgického zásahu vyžadovaného terapeutickou nutností a ani nelze mít za to, že léčba dobrovolně podstupená (panem B.) vedla k odhalení jeho skrytého skutečného pohlaví, avšak naopak to svědčí o jeho svévolném záměru, aniž by byla vyzkoušena jiná léčba a aniž by operace byly nezbytné pro biologický vývoj (pana B.). „

3. Před Kasačním soudem

4. Slečna B. se odvolala ke Kasačnímu soudu. Její jediný odvolací důvod zněl následovně: „Toto odvolání vytýká napadenému rozsudku, že zamítl stěžovatelce žádost o změnu civilního statusu:

z důvodů, že, nehledě na princip nezměnitelnosti statusu jednotlivce, je změna možná v těch případech, „kdy si to vyžaduje nezvratná nutnost“, což může být v případě skutečných transsexuálů, takováto změna musí být schválena pouze po dlouhém období pozorování a reflexe předcházejícím operačnímu stadiu, během nichž kvalifikovaný lékařský tým může „postupně dospět k závěru, že situace je skutečná a nezvratná“;

že v daném případě „nebyla použita žádná forma psychologické nebo psychiatrické léčby“;

že „první lékař, který předepsal hormonovou léčbu, nečinil průtahy při pozorování, nebyla dána žádná záruka lakového pozorování před tím, než byl chirurgický zákrok proveden v zahraničí“;

že „zjevná změna pohlaví byla vyvolána pouhým záměrem (pana B.) a je jasné, že dokonce po hormonální léčbě a chirurgickém zákroku vykazuje (pan B.) stále znaky mužského pohlaví, jehož vnější zjev byl změněn díky kosmetické plastické chirurgii“;

že tudíž aniž by vedla k „odhalení jeho skutečného skrytého pohlaví“, léčba, kterou podstoupil, svědčí o „jeho svévolném záměru bez vyzkoušení jiné léčby a aniž by operace byly nezbytné pro biologický vývoj pana (B.)“ ...;

jelikož sexuální identita, která je základním právem jednotlivce, je složena nejen z biologických, nýbrž i z psychologických komponentů;

že při posuzování chirurgických zákroků podstoupených transsexuálem za účelem uvést svou anatomii do souladu se svou bytostí jako neoperativních pouze proto, že si stále zachoval své mužské genetické a chromosomové charakteristiky, a při neprovedení jakéhokoli výzkumu jeho kontradiktorní psychologické historie, výzkumu, kterému zabránila nejen absence psychoterapie pacienta před operací, máje na vědomí znalecký posudek předložený soudu, odvolací soud zbavil své rozhodnutí jakéhokoli právního základu s přihlédnutím k článku 99 občanského zákoníku. ...“

Dodatečné podání stěžovatelky začínalo následujícím „úvodem“:

„Kasační soud má nyní čerstvou příležitost umožnit transsexuálům normální život tím, že jim umožní změnu jejich civilního statusu. Řešení je právně možné od okamžiku, kdy Evropská komise pro lidská práva prohlásila sexuální identitu za základní právo jednotlivce. Z lidského hlediska je nezbytné, aby lidé, kteří nejsou z hlediska medicíny perversní, avšak jsou pouhými oběťmi aberace přírody, byli už konečně schopni žít v souladu se sebou samými a s celou společností.“

Podání rovněž obsahovalo argument vztahující se k Úmluvě:

„VI. V evropském právním systému byl tento argument (akceptování práva transsexuála na uznání jeho skutečné identity) zcela akceptován, čímž doplňuje chybějící francouzské zákonné ustanovení o této otázce.

Evropská komise pro lidská práva, když byla požádána transsexuálem, jehož stížnost byla zamítnuta konečným rozsudkem Odvolacího soudu v Bruselu, konstatovala, že odmítnutím vzít v úvahu změny, k nimž došlo zákonným způsobem, Belgie nerespektovala právo stěžovatele na soukromý život ve smyslu článku 8 § 1 Evropské úmluvy o lidských právech; a že odmítnutím vzít v úvahu „jeho sexuální identitu vyplývající z jeho změny fyzické formy, jeho fyzické vzezření a jeho sociální roli ... Belgie jednala se stěžovatelem jako s dvojznačnou bytostí, jako se zjevením“ ...

Toto vyplývá ze zprávy ze dne 1. března 1979, která uznává, že sexuální identita je základním právem jednotlivce.

Francie se k tomu výslovně přihlásila vydáním prohlášení uznávajícího právo individuální stížnosti k Evropské komisi pro lidská práva ...“

17. Odvolání bylo zamítnuto Prvním civilním senátem Kasačního soudu dne 31. března 1987 z následujících důvodů:

„Jelikož podle nálezů soudu nižší instance Norbert (B.) podal žádost u soudu „tribunal de grande instance“ za účelem, aby prohlásil, že je ženského pohlaví, že jeho rodný list by měl být v důsledku toho změněn, a aby byl od tohoto okamžiku oprávněn užívat rodná jména Lyne Antoinette; jelikož jeho žádost byla zamítnuta formou potvrzení rozsudku napadeného odvoláním;

jelikož si Norbert (B.) stěžuje, že Odvolací soud v Bordeaux (30. května 1985) takto rozhodl navzdory skutečnosti, že sexuální identita je složena nejen z biologických, nýbrž i z psychologických komponentů, takže přijetí rozhodnutí bez provedení výzkumu jeho psychologické historie je zbavilo jakéhokoli právního základu;

jelikož však soud druhé instance shledal, že dokonce i po hormonální léčbě a chirurgickém zákroku, který podstoupil, Norbert (B.) i nadále vykazoval znaky osoby mužského pohlaví;

jelikož konstatoval, že navzdory tvrzením zainteresované osoby není její současný stav výsledkem prvků existujících před operací a chirurgickým zákrokem vyžadovaným terapeutickou nezbytností, avšak svědčí o svévolném záměru na straně dotčené osoby;

jelikož soud tak ospravedlnil své zákonné rozhodnutí;

jelikož odvolací důvod nelze akceptovat; ...“

(Bulletin des arrêts de la Cour de cassation, chambres civiles /Bull.civ./ I, 1987, č. 116, str. 87).

1. Relevantní vnitrostátní právo a praxe
2. Léčba

Nevyžadují se žádné právní formality nebo povolení pro hormonální léčbu nebo chirurgické zákroky, jejichž účelem je dát transsexuálům vnější znaky pohlaví, k němuž si přejí náležet. Ve Francii bylo možné provádět chirurgické zákroky od roku 1979 pod lékařským dohledem; předtím se prováděly v zahraničí. Ze strany Národní rady lékařské asociace nejsou námitky a náklady některých z těchto operací jsou hrazeny službou sociálního zabezpečení. Osoby, které se dopustí úmyslného útoku na fyzickou integritu lidské bytosti, jsou trestně odpovědné stejně jako jejich spolupachatelé, avšak ačkoli existuje možnost postihu, existují výjimečné případy v oblasti transsexualismu.

1. Civilní status
2. Události, které nastanou v průběhu života jednotlivce a mají vliv na jeho status, jsou podnětem k marginálním záznamům v listě narození nebo se přepisují do osvědčení: uznání nemanželského dítěte (článek 62 občanského zákoníku), osvojení (článek 354), sňatek (článek 75), rozvod (článek 1082 nového zákoníku o civilním řízení) a úmrtí (článek 79 občanského zákoníku). Matrikáři jsou povinni ponechat dostatek místa pro tyto účely (část 3 Dekretu č. 62-921 ze dne 3. srpna 1962. jímž se mění různé úpravy týkající se civilního statusu).
3. Přístup k dokumentům o civilním statusu
4. Podle prvního paragrafu části 8 Dekretu ze dne 3. srpna 1962:

„Do matrik, které nejsou starší než sto let, mohou přímo nahlížet pouze státní úředníci k tomu pověřeni a osoby s písemným povolením veřejného prokurátora.“

21. Nicméně „veřejnoprávní povaha dokumentů o civilním statusu je zajištěna vystavením úplných kopií nebo výpisů“ (táž část, druhý paragraf).

Úplné kopie listu narození mohou být vystavovány pouze dotčeným osobám, jejich předkům nebo potomkům, jejich manželům či manželkám, jejich právním zástupcům, veřejnému prokurátorovi nebo kterékoli osobě jím zmocněné (část 9, první a třetí paragraf). Nicméně každá osoba může získat výpis z rodného listu třetí osoby (sekce 10).

Informace uvedená na výpisu z listu narození podléhá určitým omezením. Tak v případě nezrušitelného osvojení nesmí takovýto výpis obsahovat žádné údaje o nařízení osvojení ani o přirozených rodičích (část 12).

Kromě toho Dekret ze dne 26. září 1953 o zjednodušení administrativních formalit stanoví, že v případech řízení a vyšetřování prováděných veřejnými orgány, službami a úřady nebo zařízeními, organizacemi či institucemi nemocenského pojištění pod státním dozorem budou výpisy z dokumentů o civilním statusu nahrazeny vystavením osvědčení o civilním statusu. V takovémto osvědčení se neuvádí pohlaví.

2. Oprava v dokumentu o civilním statusu a změna rodných jmen

(a) Zákonná ustanovení

22. Opravy v dokumentech o civilním statusu upravují tato ustanovení:

Článek 57 občanského zákoníku

„V rodném listu se uvádí den, čas a místo narození, pohlaví dítěte a daná rodná jména, rodná jména, příjmení, věk, povolání a adresy otce a matky, a je-li to třeba, též osob oznamujících narození. Jestliže otec či matka nemanželského dítěte nebo oba z nich nejsou oznámeni matrikáři, neučiní se o této skutečnosti v matrice žádný záznam.“

Jestliže se vystavené osvědčení týká nemanželského dítěte, vyrozumí o tom matrikář během jednoho měsíce soudce soudu „tribunal de instance“ s působností pro obvod narození dítěte. Rodná jména dítěte uvedená v jeho rodném listě mohou být v případě právního zájmu změněna nařízením soudu „tribunal de grande instance“ vydaným na základě žádosti dítěte nebo během jeho neplnoletosti na základě žádosti jeho právního zástupce. Nařízení bude vydáno a publikováno za podmínek stanovených v člancích 99 a 101 tohoto zákoníku. Rovněž může být takto nařízeno připojení dalších rodných jmen.“

Článek 99 občanského zákoníku (ve znění Dekretu č. 81-500 ze dne 12. května 1981)

„Opravu dokumentů o civilním statusu nařizuje předseda soudu. Opravu nebo deklaratorní či doplňující rozsudky týkající se dokumentů o civilním statusu nařizuje soud. Žádost o opravu může podat kterákoli dotčená osoba nebo veřejný prokurátor; ten je povinen jednat ex officio, dojde-li k omylu či opomenutí týkajícímu se podstatného údaje v dokumentu nebo v rozhodnutí o něm. Veřejný prokurátor při výkonu své místní pravomoci může provádět administrativní opravy pouze u materiálních omylů či opomenutí v dokumentech o civilním statusu; za tímto účelem vydá příslušné pokyny přímo osobám spravujícím matriky.“

Část 1 zákona ze 6. fructidoru roku II

„Žádný občan nesmí nést jiné příjmení nebo rodné jméno kromě těch, která jsou uvedena v jeho rodném listu; osoby, které se jich vzdaly, jsou povinny je převzít zpět.“

(b) Judikatura

23. Velký počet francouzských soudů („tribune de grande instance“ -T. G. I.) a odvolacích soudů (C. A.) akceptoval žádosti o změnu zápisů v matrikách, týkajících se pohlaví a rodných jmen (viz inter alia T. G. I. Amiens, 4. 3. 1981; Angouleme, 18. 1. 1984; Créteil, 22. 10. 1981; Lyon, 31. 1. 1986; Montpellier, 6. 5. 1985; Nanterre, 16. 10. 1980 a 21. 4. 1983; Niort, 5. 1. 1983; Paříž, 24. 11. 1981, 16. 11. 1982, 9. 7. 1985 a 30. 11. 1988; Périgueux, 10. 9. 1991; Saint-Etienne, 11. 7. 1979; Strasbourg. 20. 11. 1990; Thionville, 28. 5. 1986; Toulouse, 25. 5. 1978; C. A. Agen, 2. 2. 1983; Colmar, 15. 5. 1991 a 30. 10. 1991; Nimes, 2. 7. 1984; Paříž, 22. 10. 1987; Toulouse, 10. 9. 1991; Versaielles, 21. 11. 1984) nebo týkajících se pouze rodných jmen (T. G. I. Lyon, 9. 11. 1990; Metz, 6. 6. 1991; Paříž, 30. 5. 1990; Saint-Etienne, 26. 3. 1980; C. A. Bordeaux, 18. 3. 1991). Některá z těchto rozhodnutí upřesňují, že změna civilního statusu nebude mít zpětný účinek, aby tak nebyly dotčeny dřívější právní akty nebo situace. Velká většina z nich se stala konečnou a závaznou, protože úřad prokurátora nepoužil svého práva na odvolání.

Některé soudy však přijaly opačná rozhodnutí (viz inter alia T. G. I. Bobigny, 18. 9. 1990; Paříž, 7. 12. 1982; C. A. Bordeaux, 13. 6. 1972 a 5. 3. 1987; Lyon, 19. 11. 1987; Nancy, 5. 4. 1973. 13. 4. 1977 a 22. 4. 1982; Nimes. 10. 3. 1986. 7. 5. 1987 a 2. 7. 1987; Rouen, 8. 10. 1986 a 26. 10. 1988).

24. Kasační soud měl příležitost učinit k této otázce rozhodnutí asi dvanáctkrát v období od roku 1975 do 31. května 1990.

Ve dvou rozsudcích ze dne 16. prosince 1975 (Bull.civ. I, č. 374, str. 312 ač. 376, str. 313; Recueil Dalloz Sirey /D. S./ 1976. str. 397, list Lindon; Juris-Classeur périodique /J. C. P./ 1976, II, 18503, list Peneau) vyloučil jakoukoli možnost vzít v úvahu změnu sexuálních atributů následující po hormonální léčbě a chirurgickém zákroku, kterým se dotčená osoba podrobila dobrovolně (první rozsudek), avšak uvedl, že soudy mají vzít v úvahu nechtěné morfologické změny následující po zákrocích v koncentračním táboře během druhé světové války (druhý rozsudek). Dne 30. listopadu 1983 (Bull.civ. I, č. 284. sir. 253; D. S. 1984, str. 165. list Edelman; J. C. P. 1984. II. 20222. závěry generálního advokáta Sadona) zamítl Kasační soud odvolání, jež bylo podáno proti rozsudku zamítajícímu umožnit změnu pohlaví navzdory příznivé lékařské zprávě, protože „odvolací soud konstatoval, že navzdory operaci, kterou podstoupila, není Nadine V. mužského pohlaví.“

Další dva rozsudky vynesl Kasační soud ve dnech 3. a 31. března 1987 (Bull.civ. I, č. 79, str. 59 a č. 116, str. 87; D. S. 1987, str. 445, list Jourdain). Pozdější rozsudek má vztah k tomuto případu (viz výše odstavec 17). V dřívějším rozsudku musel soud rozhodnout o stavu transsexuála, který byl ženatý a byl otcem dítěte. I když uznal, že z genetického hlediska je stále mužem, přesto Odvolací soud v Nimes nařídil dne 2. července 1984 opravu jeho rodného listu a změnu rodných jmen. Na základě odvolání úřadu prokurátora Kasační soud zrušil tento rozsudek s odůvodněním, že jeho skutková zjištění neprokazují, že se jedná o změnu pohlaví způsobenou faktory neodpovídajícími vůli dotčené osoby. Ve dnech 7. března 1988 (Bull.civ. I, č. 176, str. 122), 7. června 1988 (Gazette du Palais/G. P./, 7.-8. června 1989, jurisprudence, str. 4) a 10. května 1989 (Bull.civ. I, č. 189, str. 125) zamítl soud odvolání podaná transsexuály, kteří dobrovolně podstoupili pouze hormonální léčbu, a to s odůvodněním, že odvolací soud konstatoval, že léčba byla podstoupena dobrovolně a že mohl posoudit psychologické a sociální faktory, na něž bylo poukazováno, jako nepostačující. Dne 21. května 1990 vyřídil Kasační soud stejným způsobem čtyři odvolání (J. C. P. 1990. II. 21588, se zprávou pana Massipaa se závěry generální advokátky Flipové). Kasační soud zejména konstatoval, že „... transsexualismus, i když je z hlediska medicíny uznáván, nelze pokládat za skutečnou změnu

pohlaví, jelikož transsexuál, byť by i ztratil určité znaky svého původního pohlaví, nezískal tímto znaky pohlaví opačného ...“

Ve čtvrtém z těchto odvolání byl odvolací soud kritizován, že „již neprošetřil, zda při neopravení pohlaví neměla být alespoň umožněna požadovaná změna rodných jmen“. Odpověď Kasačního soudu byla taková, že stěžovatelka měla „u odvolacího soudu požádat pouze o změnu rodných jmen jako o důsledek změny pohlaví, již požadovala“ a že „neprokázala, že má legitimní zájem ve smyslu třetího paragrafu článku 57 občanského zákoníku na tom, aby její rodná jména byla změněna, i když změna pohlaví nebyla povolena“. Důvod odvolání byl proto zamítnut, jelikož nebyl uplatněn u soudu nižší instance.

1. Dokumenty
2. Administrativní dokumenty

(a) Průkazy totožnosti

25. V administrativních dokumentech vystavovaných fyzickým osobám, jakými jsou například tradiční národní průkazy totožnosti, pasy v klasickém stylu, řidičské průkazy, voličské průkazy, osvědčení o státním občanství, se pohlaví zpravidla neuvádí. Nicméně nové identifikační průkazy zpracováváné pomocí počítačů pohlaví uvádějí, aby bylo možné jednotlivce identifikovat strojově a aby bylo možné přihlédnout k rodným jménům, která jsou shodná pro obě pohlaví. Totéž platí pro pasy podle vzoru Evropského společenství, kterými jsou postupně nahrazovány „národní“ pasy.

(b) Číslo INSEE

26. Národní institut pro statistiku a ekonomické studie (Institut national de la statistique et des études économiques, INSEE) přiděluje každému číslo. První číslice tohoto čísla označuje pohlaví (1 pro mužské pohlaví, 2 pro ženské pohlaví). Číslo INSEE se používá v národním identifikačním rejstříku fyzických osob; orgány sociálního zabezpečení je používají s dodatkovými číslicemi pro každou pojištěnou osobu.

Právo používat toto číslo je upraveno zákonem č. 78-17 ze dne 6. ledna 1978, o zpracování dat, o spisech a o občanských svobodách. Podle části 8 tohoto zákona podléhá přístup k rejstříku za účelem zpracování dat včetně jmen schválení dekretem Státní rady (Conseil d'Etat), vydaným po konzultaci s Národní komisí pro zpracování dat a pro občanské svobody (Commission nationale de l'informatique et des libertés, CNIL). Dekret č. 82-103 ze dne 22. ledna 1982 týkající se zmíněného rejstříku stanoví, že „s výjimkou případů výslovně uvedených v zákoně nelze rejstříku užívat pro účely vyhledávání jednotlivců“ (část 7). Ve svém posudku z června 1981 podala CNIL širokou definici principů, jimiž se zamýšlí řídit při kontrole používání rejstříku a při registraci čísel do něho zanášených. Od té doby CNIL vydala doporučení proti použití čísla INSEE nebo zrušila jeho použití v řadě případů týkajících se inter alia zdaňování a veřejného školství. Na druhé straně CNIL schválila jeho použití pro kontrolu totožnosti jednotlivce v souvislosti s komputizací trestního rejstříku a centrální evidence šeků Francouzské banky. Dekret ze dne 11. dubna 1985 rovněž zmocnil instituce sociálního zabezpečení k používání rejstříkového čísla. CNIL, také povolila používání čísla jako prostředku korespondence s orgány sociálního zabezpečení v souvislosti s vydáváním různých předpisů vztahujících se k platům personálu.

2. Soukromé dokumenty
3. Neexistuje žádné zákonné ustanovení, které by ukládalo bankovním a poštovním institucím uvádět tituly „Madame“. „Mademoiselle“ nebo „Monsieur“ na šecích, avšak v praxi se tyto tituly obyčejně používají. Každý však může žádat, aby bylo užito pouze jeho příjmení a rodná

jména.

4. Faktury musí obsahovat příjmení osob, jichž se týkají, avšak není nutné uvádět jejich pohlaví (část 3 nařízení č. 86-1243 ze dne 1. prosince 1986).

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

29. Ve své stížnosti ze dne 28. září 1987 adresované Komisi (č. 13343/87) si slečna B. stěžovala na to, že francouzské orgány zamítly uznat její skutečnou sexuální identitu a zejména že jí zamítly povolit požadovanou změnu civilního statusu. Odvolala se na články 3, 8 a 12 Úmluvy.
30. Komise prohlásila stížnost za přípustnou dne 13. února 1990, s výjimkou stížnosti odvolávající se na článek 12, což zamítla z důvodu nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy. Ve své zprávě ze dne 6. září 1990 (vypracované podle článku 31) vyjádřila názor, že došlo k porušení článku 8 (sedmnáct hlasů proti jednomu), nikoli však článku 3 (patnáct hlasů proti třem).

KONEČNÉ NÁVRHY PŘEDLOŽENÉ SOUDU

31. V průběhu jednání vláda potvrdila své námitky uvedené v jejím podání. Vláda požádala Soud, aby zamítl stížnost s odůvodněním, že nebyly vyčerpány všechny vnitrostátní právní prostředky nápravy a že „kromě toho a na každý pád“ je podaná opožděně (článek 26 Úmluvy) a, „čistě jako alternativu“, že je neodůvodněná.
32. Stěžovatelka ve svém podání požádala Soud, aby

– konstatoval, že Francie vůči ní porušila ustanovení článku 8 § 1 Úmluvy;

– uložil Francii vyplatit jí částku 1 000 000 francouzských franků (FRF) podle článku 50 Úmluvy a částku 35 000 FRF jako úhradu nákladů a výdajů, které musela vynaložit před Kasačním soudem a před Evropskou komisí a Soudem.“

PŘÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

1. Otázky jurisdikce a přípustnosti, jež vyvstaly v daném případě
2. Podle článku 26 Úmluvy:

„Komise může posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí.“

Vláda vznesla dvě námitky k přípustnosti, přičemž argumentovala za prvé, že vnitrostátní právní prostředky nápravy nebyly vyčerpány, a za druhé, že stížnost byla podána opožděně.

1. K jurisdikci Soudu posoudit předběžné námitky vlády
2. Komise požádala Soud, aby je prohlásil za nepřípustné. Komise připomněla, že od vynesení rozsudku ve věci De Wilde, Ooms a Versyp v. Belgie dne 18. června 1971 (Serie A, č. 12, str. 29-30, §§ 47-52) Soud posuzoval předběžné námitky vznesené na základě čl. 26 a že je příležitostně akceptoval (rozsudek ve věci Van Oosterwijck v. Belgie ze dne 6. listopadu 1980, Serie A, č. 40, str. 5-31). Komise však poznamenala, že někteří soudci k této otázce uplatnili odlišná mínění jak v daném okamžiku (výše citovaný rozsudek ze dne 18. června 1971, str. 49-58), tak i v pozdějších případech (rozsudky ve věci Brozicek v. Itálie ze dne 19. prosince 1989, Serie A, č. 167, str. 23-28 a ve věci Cardot v. Francie ze dne 19. května 1991, Serie A, č. 200, str. 23-24).

Komise tvrdila, že judikatura Soudu k této otázce má dva důležité důsledky: učinila řízení před

orgány Úmluvy složitějším a vytvořila další prvek nerovnosti mezi vládami a stěžovateli, jelikož tito se nemohou odvolat proti konstatování nepřipustnosti Komisí.

35. Stěžovatelka se k tomu nevyjádřila. Vláda prohlásila, že na svých námitkách trvá s ohledem na „jasný a konsistentní postoj“ Soudu k této otázce.
36. Soud posoudil zdůvodnění Komise, avšak neshledává za dané situace důvod, proč by měl opustit linii judikatury, která byla konstantně sledována po dobu více než dvaceti let a která byla promítnuta do velkého množství rozsudků. Soud zejména poznamenává, že předložené argumenty jsou v podstatě shodné s argumenty předloženými Komisí v případě De Wilde, Ooms a Versyp (Serie B, č. 10, str. 209-213, 214 a 258-263), které nebyly akceptovány ve výše uvedeném rozsudku ze dne 18. června 1971. Soud proto má za to, že je příslušný k tomu, aby předběžné námitky Vlády posoudil.
37. K podstatě předběžných námitek Vlády
38. K nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy
39. Podle tvrzení Vlády se měla stěžovatelka odvolat na Úmluvu před soudy první instance a neměla tak učinit poprvé až ve svém odvolání ke Kasačnímu soudu. Jelikož byl tento její argument uplatněn až v takto pozdním stadiu, byl nepřipustný.
40. Stěžovatelka proti tomu namítla, že princip zákazu předkládat Kasačnímu soudu nové návrhy neplatí pro argumenty týkající se veřejného pořádku, pro právní aspekty nebo pro argumenty vyplývající z napadnutých rozhodnutí: kromě toho strany jsou oprávněny předkládat nové právní argumenty. Otázka, zda odůvodnění rozsudku Odvolacího soudu v Bordeaux odporuje Úmluvě, spadá do léto kategorie.
41. Soud konstatuje shodně s Komisí, že stěžovatelka si v podstatě stěžovala na porušení jejího práva na respektování jejího soukromého života před soudem „tribunal de grande instance“ v Libourne a před Odvolacím soudem v Bordeaux (viz zejména, mutatis mutandis, rozsudek ve věci Guzzardi v. Itálie ze dne 6. listopadu 1980, Serie A, č. 39, str. 25-27, §§ 71-72). V oné době se nepochybně neodvolávala na Úmluvu, avšak výslovný odkaz na Úmluvu nebyl jediným možným prostředkem k dosažení cíle, který sledovala; existovala četná rozhodnutí nižších soudů, opírající se pouze o francouzské právo, která jí dávala naději, že může svůj případ vyhrát (viz výše odstavec 23). V tomto ohledu bylo její postavení odlišné od postavení pana Van Oosterwijcka (viz výše citovaný rozsudek. Serie A. č. 40, str. 16-17, §§ 33-34). Navíc Kasační soud neuvedl, že základ jejího odvolání je nepřipustný z důvodů nových skutečností, nýbrž je zamítl jako neodůvodněné (viz výše odstavec 17), jak slečna B. správně uvedla. Námitka nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy musí být tudíž zamítnuta.
42. K opožděnému podání stížnosti
43. Vláda alternativně uvedla, že stížnost byla podána opožděně. Podle jejího názoru se rozsudek Odvolacího soudu v Bordeaux opíral výlučně o faktické otázky, takže odvolání ke Kasačnímu soudu nemělo v žádném případě naději na úspěch. Šestiměsíční lhůta zmíněná v článku 26 in fine tudíž počala běžet dne 30. května 1985, což je datum uvedeného rozsudku, a stěžovatelka ji nedodržela.
44. Oproti lomu zastávala slečna B. názor, že není možné a priori tvrdit, že odvolání bude neúčinné z uváděných důvodů, že nižší soudy rozhodovaly „o zvláštních skutečnostech“; Kasační soud byl oprávněn zkontrolovat správnost právních zásad aplikovaných odvolacím soudem, který odmítl vzít v úvahu změnu pohlaví.
45. Soud konstatuje, že stěžovatelka nastolila Kasačnímu soudu právní otázku vztahující se k článku 8 a opřela ji o názor Komise k případu Van Oosterwijck (Serie B. č. 36, str. 23 až 26, §§ 43-52). Kromě toho v oné době neexistovala konsistentní judikatura, která by předem ukazovala, že odvolání stěžovatelky je bezpředmětné. Odvolání ke Kasačnímu soudu je ostatně ve své podstatě jedním z prostředků, které je třeba vyčerpat, aby bylo vyhověno podmínkám stanoveným článkem 26. I když se bude předpokládat, že v daném případě bylo odvolání odsouzeno k neúspěchu, podání odvolání přesto nebylo marné. Mělo při nejmenším ten účinek,

že počátek šestiměsíční lhůty byl posunut. Proto musí být námitka, že stížnost byla podána opožděně, zamítnuta.

46. K podstatě stížnosti

47. K namítanému porušení článku 8

48. Podle stěžovatelky bylo zamítnutí uznat její skutečnou sexuální identitu porušením článku 8 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Stěžovatelka tvrdila, že nepovolením opravy údaje o jejím pohlaví v matrice a na jejích úředních průkazech totožnosti ji francouzské orgány nutily odhalovat intimní osobní informace vůči třetím stranám; dále pak tvrdila, že ve svém profesionálním životě narážela na velké potíže.

44. Soud především konstatuje, že pojem „respektování“ uvedený v článku 8 není zcela jasný. Tak je tomu zejména v případě, kdy se jedná o pozitivní závazky subsumované pod tento pojem, jako je tomu v daném případě (viz rozsudek ve věci Rees v. Spojené království ze dne 17. října 1986, Serie A. č. 106, str. 14. § 35 a rozsudek ve věci Cossey v. Spojené království ze dne 27. září 1990, Serie A. č. 184, str. 15. § 36), a že jeho požadavky jsou případ od případu značně proměnlivé podle aplikované praxe a podle situací ve smluvních státech. Při rozhodování o tom, zda lakové závazky existují či neexistují, je třeba přihlídnout ke spravedlivé rovnováze, jíž je třeba docílit mezi obecným zájmem a zájmem jednotlivce (viz zejména výše zmíněný rozsudek ve věci Cossey, str. 15. § 37).

45. Slečna B. namítla, že není správné posuzovat její stížnost jako v podstatě identickou se stížnostmi pana Reese a slečny Cossey, které Soud již projednával dříve.

Za prvé stížnost spočívá na nových vědeckých, právních a sociálních elementech.

Za druhé v dané oblasti existuje podstatný rozdíl mezi Francií a Anglií s ohledem na jejich legislativu a přístup jejich státních orgánů. Aplikace těchto kritérií uvedených ve výše zmíněných rozsudcích ze 17. října 1986 a z 27. září 1990 by tudíž vedla k nálezům porušení Úmluvy Francií, jelikož francouzské právo, na rozdíl od anglického práva, neuznává vzezření, které transsexuálové legitimně získají. Stěžovatelka rovněž vyzvala Soud, aby rozšířil svou analýzu dále, než tomu bylo v obou výše citovaných případech. Vyslovila přání, aby Soud konstatoval, že smluvní stát porušuje článek 8, jestliže obecně popírá realitu psychosociálního pohlaví transsexuálů.

1. Vědecký, právní a sociální vývoj

2. (a) Ve svém rozsudku ve věci Cossey Soud prohlásil, že „nebyl informován o žádném výrazném vědeckém vývoji, k němuž by došlo“ od rozsudku ve věci Rees; „zejména že operace za účelem sexuální konverze nevede k získání všech biologických znaků opačného pohlaví“ (loc. cit., str. 16, § 40). Podle stěžovatelky se ukazuje, že věda přispěla dvěma novými elementy k diskusi ohledně kontrastu mezi vzezřením (změněné somatické pohlaví a vytvoření gonadálního pohlaví) a realitou (nezměněné chromosomální pohlaví, avšak opačné psychosociální pohlaví), pokud jde o pohlaví transsexuálů. Za prvé chromosomální kritérium není ničím neotřesitelným (případy osob s intra-abdominálními testiculy, tzv. testiculární feminizace, nebo osob s chromosomy XY navzdory jejich ženskému vzezření); za druhé současný výzkum ukazuje, že požití určitých látek v určitém stupni těhotenství nebo během prvních dnů života předurčuje transsexuální chování a že transsexualismus může být důsledkem chromosomové anomálie.

Může tudíž existovat vedle psychologického také materiální vysvětlení tohoto jevu, což by znamenalo, že neexistuje žádná omluva pro to, aby bylo odmítáno vzít jej v úvahu v oblasti práva.

(b) Pokud jde o právní aspekty problému, poukázala slečna B. na odlišný názor soudce Martense, připojený k rozsudku ve věci Cossey (Serie A. č. 184, str. 35-36. § 5.5); rozdílnosti, které stále přetrvávají mezi členskými státy Rady Evropy, pokud jde o zaujetí postoje k transsexuálům (ibid., str. 16, § 40), jsou ve vzrůstající míře vyváženy vývojem legislativy a judikatury mnoha těchto států. To je podepřeno rezolucemi a doporučeními Shromáždění Rady Evropy a Evropského parlamentu.

(c) Na závěr stěžovatelka zdůraznila rychlost sociálních změn v evropských zemích a rozdílnost kultur reprezentovaných těmito zeměmi, které přijaly své zákony k postavení transsexuálů.

47. Vláda nepopřela, že věda ve dvacátém století, zejména pak v jeho třech posledních dekadách, učinila značný pokrok v oblasti používání sexuálních hormonů, jakož i v plastické a prostetické chirurgii, a že otázka sexuální identity podléhá z hlediska medicíny stálému vývoji. Přesto si však transsexuálové ponechávají své chromosomální pohlaví; lze měnit pouze jejich vnější vzezření. Avšak právo by se mělo přidržovat reality. Kromě toho operace představující určitá nebezpečí by neměly být banalizovány.

Vnitrostátní zákony se rovněž vyvíjejí a mnohé z nich se již změnilo, avšak nové zákony takto přijaté neupravují identická řešení. Krátce řečeno, věci jsou ve stadiu nepřetržitého vývoje, a to jak z právního, tak z morálního a sociálního hlediska.

48. Soud má za to, že nelze popřít, že postoje se změnilo, věda učinila pokrok a že problematice transsexualismu je přisuzován stále větší význam. Nicméně Soud poznamenává, že ve světle provedených relevantních studií a práce vykonané odborníky v této oblasti stále přetrvává určitá nejistota ohledně skutečné podstaty transsexualismu a že legitimita chirurgického zákroku v takovýchto případech je někdy zpochybňována. Právní situace, které jsou důsledkem, jsou navíc mimořádně složité: anatomické, biologické, psychologické a morální problémy ve spojení s transsexualismem a s jeho definicí; souhlas a další požadavky, jež musí být splněny před každou operací; podmínky, za nichž může být změna sexuální identity schválena (platnost, vědecké předpoklady a právní účinky přistoupení k chirurgickému zákroku, schopnost žít s novou sexuální identitou); mezinárodní aspekty (místo, kde se operace provádí); právní důsledky takovéto změny, retrospektivní či nikoli (oprava listin o civilním statusu); příležitost zvolit si odlišné rodné jméno; důvěrnost dokumentů a informací o této změně; důsledky rodinné povahy (právo uzavřít sňatek, osud existujícího manželství, vztah k dětem) a tak dále. Ohledně těchto různých aspektů dosud neexistuje dostatečně široký konsensus mezi členskými státy Rady Evropy, který by přesvědčil Soud, aby učinil opačné závěry, než jaké učinil v rozsudcích ve věci Rees a ve věci Cossey.

49. Rozdíl mezi francouzským a anglickým systémem

50. Stěžovatelka tvrdila, že osud transsexuálů se zdá být mnohem tvrdší ve Francii než v Anglii z celé řady hledisek. Komise v podstatě s tímto názorem souhlasila.

51. Naopak podle názoru Vlády by se Soud v případě Francie neměl odchylovat od řešení přijatého v rozsudcích ve věci Rees a ve věci Cossey. Stěžovatelka se možná dostávala nepochybně ve svém každodenním životě do trapných situací, avšak ty nebyly natolik závažné, aby znamenaly porušení článku 8. Francouzské orgány v žádném případě neupřely transsexuálům právo vést svůj vlastní život tak, jak si přejí. Samotný příběh stěžovatelky je toho důkazem, když se jí podařilo procházet životem jako žena, přestože má civilní status muže. Kromě toho transsexuál, který si nepřál, aby se třetí osoby dozvěděly o jeho či jejím pohlaví, byl v podobné situaci, jako jsou osoby, které si přejí utajit jiné osobní informace (věk, příjem, adresu, atd.). Navíc, obecně vzato, rozsah volné úvahy povolený smluvním státům platí jak pro výběr kritérií

pro uznání změny pohlaví, tak i pro výběr opatření pro případ zamítnutí jejího uznání.

52. Úvodem Soud konstatuje, že existují značné rozdílnosti mezi Francií a Anglií, pokud jde o jejich právní úpravu a praxi v oblasti civilního statusu, změny rodných jmen, užívání identifikačních průkazů, atd. (viz výše odstavce 19-22 a 25, aby tak bylo poukázáno na kontrast s odstavcem 40 výše uvedeného rozsudku ve věci Rees). Dále Soud bude zkoumat možné důsledky těchto rozdílností pro daný případ z hlediska Úmluvy.

(a) Civilní status

(i) Oprava dokumentů civilního statusu

52. Stěžovatelka shledala zamítnutí její žádosti o opravu rodného listu jako nejvíce odsouzeníhodné, jelikož Francie se nemůže na rozdíl od Spojeného království dovolávat toho, že existují nějaké velké překážky spojené s platným systémem.

Soud konstatoval v souvislosti s anglickým systémem civilního statusu, že účelem rejstříků není definovat aktuální identitu jednotlivce, nýbrž zaznamenat historickou skutečnost, a že jejich veřejný charakter by učinil ochranu soukromého života iluzorní, jestliže by bylo možné činit následné změny či dodatky tohoto druhu (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Rees, Serie A, č. 106, str. 17-18, § 42). Ve Francii tomu tak není. Rodné listy jsou koncipovány tak, že mohou být aktualizovány během celého života dotčené osoby (viz výše odstavec 19), takže by bylo zcela možné tam vložit odkaz na rozsudek, nařizující změnu původně zaznamenaného pohlaví. Navíc jedinými osobami, které k nim mají přístup, jsou veřejní úředníci zmocnění tak činit a osoby, které získaly povolení od veřejného prokurátora; jejich veřejný charakter je dán vystavováním úplných kopií nebo výpisů. Francie tudíž mohla vyhovět žádosti stěžovatelky, aniž by musela změnit legislativu: stačila by změna judikatury Kasačního soudu.

53. Podle názoru Vlády není francouzská judikatura v tomto ohledu ještě ustálená a právo se zdá být ve fázi přechodu.
54. Podle názoru Komise žádný z argumentů Vlády neuváděl, že Kasační soud by souhlasil s tím, aby změna pohlaví transsexuála byla zaznamenána v matrice. Kasační soud zamítl v daném případě odvolání s odůvodněním, že situace stěžovatelky vyplynula z její dobrovolné volby a nikoli ze skutečností, které existovaly před operací.
55. Soud především poznamenává, že nic by bylo nebránilo po vynesení rozsudku vložit do rodného listu slečny B. v té či oné formě poznámku, jejímž účelem by nebylo opravit omyl, nýbrž listinu aktualizovat takovým způsobem, aby odrážela současný stav stěžovatelky. Kromě toho četné soudy první instance i odvolací soudy již nařídily podobné vložky v případech jiných transsexuálů a úřad veřejného prokurátora se sotva kdy odvolal proti takovým rozhodnutím, jejichž převážná většina je již nyní konečná a závazná (viz výše odstavec 23). Kasační soud ve své judikatuře zaujal opačnou pozici, avšak to se mohlo změnit (viz výše odstavec 24). Je pravdou, že stěžovatelka podstoupila chirurgický zákrok v zahraničí, aniž by využila výhod všech lékařských a psychologických záruk, které jsou nyní ve Francii požadovány. Operace však zahrnovala nezvratné vzdání se externích znaků původního pohlaví slečny B. Soud má za to, že za okolností daného případu je manifestační rozhodnutí stěžovatelky faktorem, který je dostatečně výrazný pro to, aby byl vzat v úvahu, spolu s dalšími faktory, při odkazu na článek 8.

(ii) Změna rodných jmen

56. Stěžovatelka upozornila na to, že zákon ze 6. fructidoru roku II (viz výše odstavec 22) zakázal každému občanovi nést jiné příjmení nebo rodné jméno kromě těch, která jsou uvedena v jeho rodném listu. Z hlediska zákona bylo tudíž její rodné jméno Norbert; všechny její doklady o

totožnosti (průkaz totožnosti, pas, voličská karta, atd.), její šekové knížky a její úřední korespondence (telefonní účty, daňová přiznání, atd.) nesly toto její jméno. Na rozdíl od Spojeného království nezávisela změna jejího rodného jména pouze na jejím přání; podle článku 57 občanského zákoníku podléhala soudnímu povolení a bylo třeba prokázat „legitimní zájem“, který by k ní opravňoval (viz výše odstavec 22). Slečna B. nevěděla o žádném rozhodnutí, které pokládalo transsexualismus za zdroj takového zájmu. V každém případě však soud „tribunal de grande instance“ v Libourne a Odvolací soud v Bordeaux jí odmítly možnost používat rodná jména Lyne Antoinette (viz výše odstavce 13-15). Ostatně status neformálně přijatých rodných jmen byl vysoce nejistý. Komise v podstatě souhlasila s tímto argumentem.

57. Vláda tvrdila, že k tomuto bodu naopak existuje rozsáhlá příznivá judikatura, podepřená úřady veřejných prokurátorů. Ta pouze požaduje, aby bylo zvoleno takové „neutrální“ rodné jméno, jako například Claude, Dominique nebo Camille; stěžovatelka však požadovala rodná jména, jež jsou výlučně ženská. Navíc mnoho lidí používá běžně neformálně přijatá rodná jména, která se liší od rodných jmen zaznamenaných v jejich rodném listu. Vláda však uznala, že takováto praxe nemá právní oporu.
58. Rozsudky, o nichž Vláda informovala Soud, skutečně svědčí o tom, že neuznání změny pohlaví nutně nebrání dotčené osobě v tom, aby získala nové rodné jméno, lépe odpovídající jeho nebo jejímu fyzickému vzezření (viz výše odstavec 23). Avšak tato judikatura nebyla ustálená v době, kdy soudy v Libourne a v Bordeaux vynesly svá rozhodnutí. Ve skutečnosti se zdá, že judikatura není ustálená dodnes, jelikož Kasační soud neměl zřejmě příležitost ji potvrdit. Navíc prostor, který judikatura otvírá, je velmi úzký, protože lze použít pouze některá neutrální rodná jména. Pokud jde o neformálně přijatá rodná jména, nemají žádný právní status. Závěrem tudíž Soud konstatuje, že zamítnutí možnosti stěžovatelce změnit rodné jméno tak, jak požadovala, je rovněž relevantním faktorem z hlediska článku 8.

(b) Dokumenty

59. (a) Stěžovatelka zdůraznila, že pohlaví se uvádí ve stále větším počtu dokumentů; výpisy z rodných listů, komputerovaná průkazy totožnosti, pasy Evropských společenství, atd. Transsexuálové proto nemohou překročit hranice, podstoupit kontrolu totožnosti nebo provádět některou z mnoha transakcí denního života, u níž je nezbytný důkaz totožnosti, aniž by odhalili rozdílnost mezi jejich legálním a zjevným pohlavím.

(b) Podle stěžovatelky se pohlaví rovněž uvádělo ve všech dokumentech používajících identifikační číslo vystavené každému institutem INSEE (viz výše odstavec 26). Toto číslo se používalo systematicky ve vztazích mezi institucemi sociálního zabezpečení, zaměstnavateli a pojištěnci; objevovalo se proto na záznamech o zaplacených příspěvcích a na výplatních páskách. V důsledku toho nemohl žádný transsexuál skrývat svou situaci před potenciálním zaměstnavatelem a administrativním personálem zaměstnavatele; totéž platilo pro mnoho případů denního života, kdy bylo nezbytné prokazovat existenci a výši vlastního příjmu (uzavření nájmu, otevření bankovního účtu, žádost o úvěr, atd.). To vedlo k potížím při sociální a profesní integraci transsexuálů. Slečna B. byla toho sama údajně obětí. Číslo institutu INSEE rovněž používala Francouzská banka při vedení rejstříku ukradených a nekrytých šeků.

(c) V neposlední řadě narážela stěžovatelka na potíže každý den ve svém ekonomickém životě tím, že její faktury a šeky uváděly její původní pohlaví spolu s příjmením a rodnými jmény.

60. Komise v podstatě souhlasila s tvrzeními stěžovatelky. Podle jejího názoru trpěla stěžovatelka depresi v důsledku průběžné nezbytnosti odhalovat informace ohledně svého soukromého života třetím osobám, což bylo příliš vážné, než aby se to dalo ospravedlnit respektováním práv jiných.
61. V úvodu své repliky Vláda uvedla, že osvědčení o civilním statusu a o francouzském občanství,

řidičské průkazy, volební lístky a státní průkazy totožnosti tradičního typu pohlaví neuvádějí. Tak tomu ale bezpochyby není v případě pasů Evropského společenství, avšak jejich forma závisí na předpisech z Bruselu, takže se nejedná o požadavek stanovený Francií. Stěžovatelka fakticky nemohla požívat svobody pohybu nezávisle na své sexuální identitě, avšak některé případy, které uvedla, nejsou relevantní; například zpráva o dopravní nebo jiné nehodě nevyžaduje, aby v ní bylo uvedené pohlaví pojištěnce. Číslo INSEE bylo zavedeno po druhé světové válce pro demografické a statistické účely, načež se používalo pro identifikaci příjemců požitků francouzského sociálního pojištění. Sotva bylo někdy používáno jinak a nikdy se neobjevilo na průkazech totožnosti, pasech či jiných administrativních dokumentech. V každém případě státní orgány, jimž bylo sděleno, byly povinny je uchovat v tajnosti. Pokud se jedná o zaměstnavatele, potřebovali je znát, aby mohli platit svůj podíl na příspěvcích na sociální zabezpečení svých zaměstnanců.

V této souvislosti Vláda vyjádřila názor, že pokud slečna B. nemohla nalézt placenou práci kromě oblasti zábavy, pak pro to mohlo být mnoho důvodů vedle skutečnosti, že je transsexuálem. Mnozí transsexuálové vykonávají jiná stejně poctivá povolání. Navíc jakákoliv diskriminace na základě pohlaví či morálky dotčené osoby je trestným činem dle článku 416-1 trestního zákoníku. Žádný transsexuál se nikdy na tento článek neodvolával. Neexistoval ani žádný důvod nepožádat banky, aby tiskly na šeky pouze příjmení a rodná jména výstavce šeku bez zkratky titulu „M.“, „Mme“ nebo „Mlle“ (viz výše odstavec 27), přičemž banky ani neověřovaly, zda uvedená rodná jména jsou stejná s těmi, která jsou uvedena v matrice. Podobně se ve fakturách normálně neuvádělo zákazníkovo pohlaví nebo rodné jméno, ale pouze příjmení (viz výše odstavec 28). Transsexuálové tudíž měli prostředky k ochraně svého soukromí.

62. Soud není touto argumentací přesvědčen. Soud má shodně s Komisí za to, že nepříjemnosti, na něž si stěžovatelka v této oblasti stěžovala, dosahovaly dostatečného stupně závažnosti, aby byly vzaty na zřetel pro účely článku 8.

(c) Závěr

63. Soud dospívá k závěru, na základě výše uvedených faktorů, které odlišují tento případ od případů Rees a Cossey, a aniž by bylo nutné se zabývat dalšími argumenty stěžovatelky, že se stěžovatelka denně dostává do situace, která jako celek není slučitelná s řádným respektováním jejího soukromého života. V důsledku toho, i když se přihlédne k rozsahu volné úvahy státu, nebylo dosaženo spravedlivé rovnováhy, které je třeba docílit mezi obecným zájmem a zájmy jednotlivce (viz výše odstavec 44), takže zde došlo k porušení článku 8.

Žalovaný stát má na výběr několik prostředků, jak napravit tento stav. Není úkolem Soudu, aby uvedl, který z nich je nejvhodnější (viz inter alia rozsudek ve věci Marckx v. Belgie ze dne 13. června 1979, Serie A, č. 31, str. 25. § 58 a rozsudek ve věci Airey v. Irsko ze dne 9. října 1979, Serie A, č. 32, str. 15. § 26).

1. Údajné porušení článku 3
2. Před Komisí slečna B. rovněž tvrdila, že se s ní v souladu s právem zacházelo takovým způsobem, který byl nelidský a ponižující ve smyslu článku 3. Od té doby tuto svou stížnost neopakovala a Soud neshledává nezbytným zabývat se touto otázkou ze svého vlastního podnětu.

III. Stížnost podle článku 50

65. Podle článku 50:

„Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přiznává v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

1. Škoda
2. Stěžovatelka zpočátku požadovala 1 000 000 FRF jako náhradu morální a hmotné škody, kterou utrpěla. Morální škoda vyplývala ze situace, jež jí byla vnucena francouzským právem; hmotná škoda vyplývala z problémů, na něž narážela ve svém denním životě, zejména kvůli tomu, že nikdy nemohla nalézt zaměstnání ze strachu, že bude odhalena její sexuální identita, jež byla uvedena v jejích dokumentech o civilním statusu.

Podle názoru Vlády stěžovatelka neprokázala, že by laková škoda existovala, a částka, kterou požaduje, je přemrštěná. Jestliže Soud shledá, že došlo k porušení článku 8. pak tento samotný rozsudek bude dostatečným zadostiučiněním.

Delegát Komise se k tomu nevyjádřil.

67. Soud má za to, že slečna B. utrpěla morální škodu v důsledku toho, že situace shledaná v tomto rozsudku odporovala Úmluvě. Při rozhodování na základě spravedlnosti, jak vyžaduje článek 50, Soud přiznává stěžovatelce 100 000 FRF z tohoto titulu. Oproti tomu Soud zamítá její požadavek ohledně hmotné škody. Stěžovatelka byla zaměstnána po značnou dobu a ve Francii má mnoho transsexuálů zaměstnání. Její potíže při hledání práce vyplývající z odhalení jejího postavení, byť jsou reálné, nejsou tudíž nepřekonatelné.
68. Náklady a výdaje
69. Stěžovatelka rovněž požadovala 35 000 FRF jako náhradu nákladů a výdajů, které vynaložila před Kasačním soudem (10 000 FRF) a před orgány Úmluvy (25 000 FRF). Vláda přenechala Soudu, aby tento požadavek posoudil s ohledem na kritéria stanovená v jeho judikatuře. Delegát Komise se k tomu nevyjádřil.
70. Na základě těchto kritérií má Soud za to, že žalovaný stát je povinen nahradit stěžovatelce celou požadovanou částku.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Potvrzuje šestnácti hlasy proti pěti, že je příslušný k lomu, aby posuzoval předběžné námitky Vlády;
2. Zamítá je jednohlasně;
3. Potvrzuje patnácti hlasy proti šesti, že byl porušen článek 8;
4. Potvrzuje jednomyslně, že není nutné se případem rovněž zabývat z hlediska článku 3;
5. Potvrzuje patnácti hlasy proti šesti, že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovatelce ve lhůtě tři měsíců 100 000 (sto tisíc) francouzských franků jako náhradu morální škody a 35 000 (třicet pět tisíc) francouzských franků jako náhradu nákladů a výdajů;
6. Zamítá jednomyslně zbývající část požadavku na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strashbourgu dne 25. března 1992.

Marc-André EISSEN

tajemník

John CREMONA

předseda